

L'estructura de la rima en els Sonets de Balansat

per Jaume Marí i Prunella

La primera edició de *Sonets de Balansat* fou l'any 1956 (Els llibres de l'Òssa Menor), i el llibre constava d'una «Notícia» i de quaranta-tres poemes decasíl·labs. El 1969 se'n va fer una segona edició (dins *Antologia poètica*, Editorial Selecta); una tercera l'any 1986 (*Obres Completes. Poesia* /2, Edicions del Mall), i una darrera el 2013 (*Obra poètica completa*, Viena Edicions). La «Notícia» apareguda a la primera edició desapareix en les edicions posteriors, i el poema «L'arribada» canvia el títol per «El retorn». L'edició a què faré referència al llarg d'aquest article correspon a les Edicions del Mall.

Els sonets que componen el llibre els numerarem de la manera següent: 1. Camps d'absència, 2. Primavera inquieta, 3. Angoixa, 4. Afany, 5. Nocturn desaratat, 6. Vent de juny, 7. Ciutat nostra, 8. Un altre estiu, 9. Illa fidel, 10. La joia, 11. Els núvols, 12. L'esguard, 13. La tardor, 14. Els boscos, 15. Pi ver, 16. Reconeixement I, 17. Reconeixement II, 18. Vellesa amada, 19. Passeig a Balansat, 20. Als poetes catalans amics, 21. Els pastors van de camí, 22. EL gebre. *Hivern*, 23. L'ombra. *Estiu*, 24. Puig des Molins, 25. Destí, 26. El somni, 27. Comiat, 28. Tot el que no diré, 29. El costum, 30. El càrrec, 31. L'increat, 32. Els camperols, 33. La cançó, 34. Meditació a Cap Martinet, 35. Els infants, 36. Horts de Balansat, 37. El retorn, 38. El viatge, 39. Al poeta eivissenc Idris Al-Yamani, també anomenat Al-Sabini, 40. Abril per a vosaltres, 41. Promptes a un clam, 42. El meu pas com el vostre, 43. Evocació de Balansat.

Tots els sonets presenten l'estructura clàssica petrarquista de rima creucreuada en els quartets (ABBA ABBA) i diferències en l'estructura dels tercets, amb dues o tres rimes: CCD DCD, CCD EED, CDC EDE, CDC DCD, CCD DEE, CDE CDE, CDD CCD, CDC DEE, CCD EDE, CDC CDC, CDC DDC i CDD CEE, de les quals la maròtica ([ABBA ABBA] CCD EED) és la més representada. Així doncs, l'esquema dels quaranta-tres sonets correspon a dotze estructures consonàntiques que, alhora, generen dues o tres rimes en els tercets:

a) Tercets de dues rimes i poemes numerats:

- a.1. ABBA ABBA CCD DCD: 1, 8, 12.
- a.2. ABBA ABBA CDC DCD: 4, 7, 16, 20, 22, 23, 26, 30, 38.
- a.3. ABBA ABBA CDD CCD: 10.
- a.4. ABBA ABBA CDC CDC: 18.
- a.5. ABBA ABBA CDC DDC: 28.

b) Tercets de tres rimes i poemes numerats:

- b.1. ABBA ABBA CCD EED: 2, 6, 11, 13, 15, 19, 24, 25, 27, 31, 32, 33, 39, 41, 43.
- b.2. ABBA ABBA CDC EDE: 3, 36.
- b.3. ABBA ABBA CCD DEE: 5, 14.
- b.4. ABBA ABBA CDE CDE: 9.
- b.5. ABBA ABBA CDC DEE: 17, 34.
- b.6. ABBA ABBA CCD EDE: 21, 29, 35, 37, 40.
- b.7. ABBA ABBA CDD CEE: 42.

Pel que fa a la rima accentual (versos masculins [m] i femenins [f]), les dotze estructures esmentades generen un total de vint-i-quatre combinacions, dues de les quals

amb la mateixa composició (a.4 i b.4), distribuïdes de la manera següent (entre parèntesis figura el número del poema corresponent a cada combinació):

a.1. ABBA ABBA CCD DCD: mffm mffm ffm mfm (1) / fmmf fmmf ffm mfm (8) / mffm mffm mmf fmf (12).

a.2. ABBA ABBA CDC DCD: fmmf fmmf fmf mfm (4, 20, 23) / mffm mffm fmf mfm (7, 16, 30) / fmmf fmmf mfm fmf (22, 26, 38).

a.3. ABBA ABBA CDD CCD: fmmf fmmf fmm ffm (10).

a.4. ABBA ABBA CDC CDC: fmmf fmmf fmf fmf (18).

a.5. ABBA ABBA CDC DDC: mffm mffm fmf mmf (28).

b.1. ABBA ABBA CCD EED: mffm mffm ffm ffm (2, 6, 31, 33, 41) / fmmf fmmf mmf mmf (11, 15, 24, 25, 27, 32, 39) / mffm mffm mmf mmf (13) / fmmf fmmf ffm ffm (19, 43).

b.2. ABBA ABBA CDC EDE: fmmf fmmf fmf fmf (3) / fmmf fmmf mfm mfm (36).

b.3. ABBA ABBA CCD DEE: fmmf fmmf mmf fmm (5) / mffm mffm mff (14).

b.4. ABBA ABBA CDE CDE: mffm mffm fmf fmf (9).

b.5. ABBA ABBA CDC DEE: fmmf fmmf mfm fmm (17) / fmmf fmmf fmf mff (34).

b.6. ABBA ABBA CCD EDE: mffm mffm ffm fmf (21, 35) / fmmf fmmf ffm fmf (29, 37) / fmmf fmmf mmf mfm (40).

b.7. ABBA ABBA CDD CEE: fmmf fmmf mff mff (12).

D'aquestes vint-i-quatre combinacions, tres tenen accent proparo-xíton en algun dels tercets (29: 1r i

3r del segon tercet; 35: 1r i 3r del primer tercet; 42: 2n i 3r del primer tercet), i una en els quartets (16: 2n i 3r del primer quartet i 2n i 3r del segon quartet).

De tot el conjunt poemàtic de *Sonets de Balansat* cal diferenciar en primer lloc l'eix vertebrador de cada poema, el dels quartets, estructurat amb una única combinatòria, i en segon lloc el dels tercets, en què el poeta alterna diferents tipologies per tal d'expressar lliurement la reflexió final. El domini expressiu i el rigor en la forma són, en aquest sentit, absoluts, i posen de manifest les nombroses formes expressives del poeta mitjançant solucions que esdevenen hereves d'una poesia pura, sòlida i profunda. Marià Villangómez ho exposa d'aquesta manera a la nota corresponent «A la primera edició de *Sonets de Balansat* (1956)»: ¹ *A l'actual parròquia de Sant Miquel, situada devers el nord de l'illa, s'escrigueren la major part d'aquests sonets, alguns dels quals es refereixen directament al seu camp o a la seva gent. Però d'altres poemes es relacionen amb la ciutat d'Eivissa –d'on és nadiu l'autor– i els seus voltants, posem per cas el Cap Martinet, a llevant del seu port, o el Puig d'es Molins, cap a ponent, vella necròpoli ja gairebé encerclada per les noves edificacions. Sense oblidar la totalitat de l'illa, puix que el fet d'haver nascut en una illa i de viure-hi forçosament ha de pesar en qualsevol manifestació d'un escriptor insular. La poesia més o menys geogràfica i paisatgística no és l'única dels Sonets de Balansat; però val a dir que àdhuc aquesta respon a motivacions molt íntimes, fins al punt que el mateix autor no sap ben bé on acaba el seu món exterior i on comença la seva ànima lírica.*

La llibertat de formes expressives en els tercets també es fa palesa mitjançant punts en posició interior de vers, interrogacions i exclamacions retòriques que aporten una solució epifonemàtica significativa

Portada de la primera edició dels *Sonets de Balansat* –aleshores encara escrit Balançat– de M. Villangómez.

terra meva que acull pau i llavors.

«Als poetes catalans amics»: *Veure un batec d'ales de gavina / i brins novells de l'íntima llavor.*

«Els pastors van de camí»: *Els àngels ens han dit l'alta Naixença. / Com florirà el roser d'ara endavant? / Oh anhel enllà de l'estelada immensa!*

«L'ombra»: *Raja l'aigua a la boca o bé s'oblida / un somieig molt lent músculs endins.*

«Destí»: *Amb tremolor amorosa, un cant expert / a enceses boques ignorants s'acosta.*

«El somni»: *Fals paradís d'amor, / regne exigit d'on fuig l'ardor darrera.*

«Comiat»: *Ales que s'obriran a un nou embat / deixen buit aquest cel madur de posta.*

«Tot el que no diré: [...] Tot el que no diré, / tot el que no he dit, vull conduir-hi.

«El costum»: *Camps gastats, grocs al fred i a la calor, / forceu el nostre cant, lírica essència.*

«L'increat»: *Absència –oblit de Déu– i muda hora. / Molt endins. Estranyats, ens redrecem...*

«La cançó»: *Entre els mots, quina veu se superposa? / Quina és la terra amb aquests camps confosa? Quin somni mort estrenyo contra el pit?*

«El viatge»: [...] *I aquí és un marge ombrós, / l'anhel, no oreig a l'arriscada lona.*

«Abril per a vosaltres»: [...] *Una vegada / declou totes les roses del roser.*

«El meu pas com el vostre»: *El pas dels homes és mortal, encès. / De flama i pols el vast tresor. Oh cendra / feliç del verb si un cel llunyà hi pot prendre!*

com a final d'un rigorós discurs poètic. Les vint-i-quatre combinacions abans esmentades òbviament també deriven de la resolució final del missatge interpretatiu, però és important remarcar que la utilització d'aquests recursos facilita la síntesi final de cada poema. Els vint-i-dos exemples que tot seguit apareixen intenten demostrar de quina manera el rigor i la llibertat són fonamentals a l'hora d'establir la concreció poemàtica definitiva del llibre:

«Camps d'absència»: *Passem, i fuig, ja un poc aliè, el món.*

«Angoixa»: [...] *I veiem, / als llampecs del dolor, nua, la vida.*

«Afany»: *Per a un peu sense pes, quina herba fina? / Per a una ala en triomf, quin vent daurat?*

«Nocturn desarrelat»: *Per entre mans de somni passa el vent, / les altes veles, el despert corrent.*

«Vent de juny»: [...] *I els anys passen, i puja / un vent d'ahir com un anhel pregon.*

«Un altre estiu»: [...] *Melangia / del vell amor i encès afany present!*

«Illa fidel»: *Veuràs el puig, el solc, l'arbre... I jo, enmig, / altra llum dins la llum, més fèrtil dia.*

«La joia»: *Sotrac diví, per Déu serà defès.*

«Reconeixement I»: *Ara et veig des de sempre, eterna imatge, /*

1. Villangómez, Marià (1994). *Parlar i escriure*. Barcelona: Columna, p. 21.